

Jos. Premk:

List v vetru.

Pred štirimi leti sem imel prijatelja Antona Brodnika, ki me je kratkočasil marsikako uro. Živel je tisti čas, ko sta se srečali najini poti, v štiriindvajsetem letu, študiral modroslovje in gospodično Berto, poleg vsega tega pa se ukvarjal še z najbolj kočljivimi problemi človeškega življenja. Po zunanosti ni bil napačen človek in posebno pri ženskah bi bil lahko dosegel najlepše uspehe, kajti ta nesrečni Anton Brodnik je nosil v svojih očeh neko čudno moč. Poleg tega mu je zbledel obraz čisto v tako žalostnih in trpkih potezah, kakor da mu vsak hip privro iz oči debele solze in je človeku ob taki priliki nehote zastala beseda, dasi ni bilo drugega kot kak malenkosten spomin, ki je križal njegove misli in začrtal jasen sled v njegovem obrazu. Tako mi je razodel mnogokrat marsikako skrivnost, ne da bi izpregovoril besedo. In kakor da se je zavedal tega tudi sam, je ob takih trenutkih nevoljno pogledal v stran, stisnil obrvi in ustnice in pričel govoriti zmedeno o kaki brezpomembni stvari, da je postal včasih naravnost smešen in otročji. Polagoma se je nekoliko izpremenil, postajal malce zaupljivejši ali vsako besedo, s katero mi je odkril še tako neznatno čustvo svojega plahega srca, je premislil in preudaril na vse načine, da se mi je zdel mnogokrat kakor grešnik pri izpovednici. In baš zaradi tega me je zanimal bolj, ko vsi tisti znanci in prijatelji, ki so mi ponujali svoje prepričanje in mnenje o vsaki priliki in o vsaki stvari. Morda je uganil naposled tudi Anton Brodnik moje tihe misli, da se me je oklepal z vedno večjo iskrenostjo in zaupnostjo. Po dveh mesecih sva si bila že popolnoma odkritosrčna prijatelja, in tako se je naposled zgodilo, da sva si najela tudi skupno stanovanje. Razkošnosti in prevelike udobnosti nisva bila vajena, niti je nisva želela. Preselila sva se v prostorno, skoro nekoliko preveliko sobo z razgledom na vrt in uredila vse, kakor je bilo nama po volji in želji; kajti starikava gospodinja se je brigala za naju le v toliko, da je donesla nama zjutraj čaj, potem pa je ni bilo v najino bližino ves božji dan, za kar sva ji bila prav od srca hvaležna. In v tistem novem stanovanju sva se udomila prav zadovoljno. Prijatelj Anton je gospodaril na levi, jaz na desni strani, vsak ob svoji postelji, vsak ob svoji mizi; le kadar se je nama zahotelo obema hkratu po sobi gor in dol, sva složno prekoračila nezaznamovano mejo, kajti

preprogi sta tekli križem iz kota v kot in se križali ravno na tisti nesrečni sredini, kjer je stal Anton Brodnik kakor zamaknjen v bogve kake misli, ne da bi odložil klobuk in palico. Bil sem obrnjen proti oknu in v šipi sem razločno videl njegov zamišljeni obraz, vendar sem čakal, da je izpregovoril on prvi.

„Ali verjameš v sanje?“ je zamrmral naposled in počasi odložil površnik.

„V sanje?“ sem se začudil, takega nagovora nisem pričakoval.

„No, da, v sanje,“ mi je pritrdil. „Takole recimo, da sanjaš o lilijah, o treh lilijah in vse tri so enako lepe, enako bele in nedolžne, pa pride metulj, velik rumen metulj kakor solnčna roža, in ne ve, kateri bi izpil srčno kri. Premišljuje in preudarja, naposled se odloči za prvo. Pa glej čudo: komaj se dotakne s svojimi nožicami nežne bele čaše, ovenejo hkratu vse tri in izpuhte v nič, kakor da jih nikoli ni bilo. Vidiš, te skrivnostne sanje sem sanjal sinoči in danes mislim že ves dan na tiste tri lilije.“

„Pa menda ni zaradi tega tvoj obraz zamišljen?“

Pogledal me je pozorno, potem je sedel na rob postelje in mi prikimal.

„Ampak ti me ne razumeš prav,“ me je opomnil. „Tej prvi liliji je ime — Berta —“

„Prosim te, ne bodi vendar otročji —“ sem ga prekinil, a se takoj pokesal, kajti Anton Brodnik me je pogledal osuplo, nato pa povesel oči, kakor da sem ga razžalil.

„No, nič zato,“ je dejal po kratkem molku — „včasih pove tudi otrok kaj pametnega, prevelike modrosti pa pri meni menda itak ne pričakuješ, toliko me poznaš.“

„Ti postajaš zbadljiv —“

„Nikakor ne, ker sploh ne vem, če bi se mi posrečilo, tudi če bi hotel biti. Vsaj danes se mi ni, pa ne sedajle, pri tebi, ampak popoldne, ko sem se prepiral z Berto in ji povedal v obraz, da mi je nadležna. Le nič se ne čudi, samo nekoliko potrpljenja, pa izveš vse, potem pa sodi in mi svetuj.“

Nato je stopil do okna, pogledal na ulico, ki je bila že precej tiha in prazna, kajti bilo je že čez deseto uro, potem pa se je okrenil in pokazal na luč.

„Ali bi ne bilo lepše, ko bi jo ugasnil? Veš, v temi govori človek mnogo lažje.“

Ko sem mu prikimal, je stopil k omari, ugasnil luč, nato pa se vrgel na posteljo, da je žalostno zaječala. Skozi nezagrnjeno

okno je svetila v sobo medla svetloba, pomešana z nekako zelenkasto lučjo, kakor da trosi mesec svoje žarke skozi težke in debele megle. Anton Brodnik je ležal na postelji nepremično; njegov bledikasti obraz se je skrivnostno svetlikal skozi polmrak, ki se je vlačil po sobi, in tudi roka, ki mu je mrtvo visela ob postelji, se je videla kakor majhna bela lisa.

Takrat je izpregovoril, kakor ga nisem slišal še nikoli. Globok in teman je bil njegov glas, kakor da se je iztrgal iz prsi, kjer je vse prazno in pusto in odmeva pretresljivo vsak malenkosten vzdih.

„Moj oče se je obesil na vrbo, zakaj — tega ni povedal nikomur, še moji materi ne, in zame bi bilo menda najbolje, da bi storil tudi tako. Ako pomislim na svojo bodočnost, zagledam pred seboj samo črno temo, v katero ne sveti niti ena svetla zvezda. Ko sem prišel prvo leto v to šumno mesto, so sijali v moji duši vse drugačni cilji. Takrat sem se blazno zaljubil v medicinske študije in nekaj mesecev sem stvar tudi temeljito proučeval, potem pa se mi je sčasom vse tako zgnusilo, da se le more kak človek, ki ima zdrav želodec in zdrave misli, sploh zanimati za to nepotrebno stroko. Čemu bi neki silil in mučil svojo naravo, če peša in hira; konec mora itak nastopiti, če se to zgodi par let pozneje ali prej, nima za večnost nikakega pomena. Tako sem spoznal in pričel študirati naravoslovje. Pa kaj bi ti jih našteval — dovolj, če ti povem, da sem pretičal pri knjigah po cele noči in resnično: kmalu sem pojmoval svoje življenje vse drugače nego poprej. Toda vedi vrag, kako se je zgodilo, da sem pričel naposled dvomiti nad marsičem, v kar sem prej veroval s sedmerimi verami. In s prvim dvomom je prišel drugi in naposled sem spoznal, da sem se navduševal za stvar, ki bi morala biti že od nekdaj zoprna. Tako sem pričel z modroslovjem; ali prijatelj, odkritosrčno ti povem, da služim pustega in čemernege gospodarja. Dva meseca že nisem pogledal knjig, kajti tu notri v prsih čutim, da še nisem našel poti, ki je res moja in bi jo hodil z veseljem vse življenje. In katera bi bila ta?“

Slišal sem, kako je zašumela pod njegovo glavo pernica, kakor da se je okrenil proti meni, nato je zamrmral nekaj nerazumljivega in dodal glasno: „Menda nobena.“

„O pač,“ sem ga zavrnil — „toda pri vsaki stvari je treba nekoliko vztrajnosti.“

„Te mi ne manjka. Ako pomislim, da sem se skoro štiri leta ukvarjal s študijami, ki so mi naravnost zoprne — ah, pustiva to,“ je naenkrat prenehal.

„No in kaj je z Berto?“ sem ga opomnil, ker se mi je zdelo, da je v svoji razburjenosti čisto pozabil, kaj mi je hotel prvotno povedati.

„Saj zaradi tega — to sem ti razložil le tako, da imaš nekak okvir k sliki, ki ti jo podam sedaj, potem pa skušaj z vsem skupaj obremeniti svojo lastno dušo in mi povej, kako se počutiš. Ako ti ne pride pred vsem na misel vrv —“

„Nikoli,“ sem mu oporekal brez vsake prave misli.

Za hip je umolknil, kakor da mu moja pripomba ni bila po volji, potem pa se je komaj slišno nasmehnil in iztegnil roke, da so popokale v členih in sklepkih.

„Ko sem prišel pred štirimi leti v to mesto, sem hodil po ulicah kakor pijan. Najraje bi bil razprostrl roke in stisnil k sebi vse te vesele in živahne ljudi, in kar me je omamljalo najbolj — je bila svoboda, ki je do takrat nisem poznal. Ves čas svojih srednješolskih študij sem živel pod strogim nadzorstvom starega strica, ki je hotel vzgojiti iz mene bogve kaj, da mi ni pustil pogledati v svet niti skozi najmanjšo špranjo. Na izprehodih mi je bil vedno ob strani, vsako knjigo, ki sem jo prinesel od koderkoli, je prelistal kar najskrbneje. Tako sem živel kakor v samostanu in resnično sem se temu mrtvemu življenju skoro privadil. Dogodilo se je sicer včasih, da se mi je zahotelo z neko čudno silo med družbo ali kamorkoli že, da bi imel nekoliko izpremembe in živel vsaj nekaj časa nekoliko drugačno življenje, toda starec je bil neizprosni, s silo pa si svobode nisem mogel jemati, kajti mati, ki je živela na deželi, me je izročila v tako strogo varstvo — kakor sem zvedel pozneje — baš zaradi tega, ker se je bala, da ne postanem enak očetu . . . Če sem mu bil podoben v svojem obnašanju in ravnanju že v zgodnji mladosti, ne vem; mogoče je, kajti drugače bi me mati vendar tako ne mučila, dasi je imela seveda s tem svojim ravnanjem gotovo najboljše namene. V koliko jih je dosegla, pokaže bodočnost; da pa je bila moja vzgoja v tistih letih povsem napačna in krivična, to čutim že danes. In morda je bilo prav to vzrok, da sem stopil med te ljudi, kakor da sem pričel živeti čisto novo življenje. Svoboda! Kadarkoli sem se zavedel, da sem prost vseh spon, da lahko namerim svoj korak kamor hočem, tedaj mi je šlo preko srca in možgan kakor omotica, in hodil sem med temi ljudmi z žejnimi očmi in pijanim srcem, da sam nisem vedel, kje naj pričnem svojo veselo pot . . . In bogve, kako bi jo pričel, da nisem srečal Berte.

To je bilo že v začetku zime, ko sem se preselil k njeni materi, ki živi od skromne pokojnine, in dasi mi stanovanje ni bogve kako ugajalo, sem vendar ostal, kajti v Berto sem se zagledal takoj prve dni. To je bila moja prva resnična ljubezen, in tudi Berta mi je zatrjevala, da razen mene še ni ljubila nikogar. Če je to resnica ali laž, se nisem skušal nikdar prepričati, kajti njenim očem sem verjel, pa če bi pričal proti njej tudi ves svet. In deklica me je ljubila z neko čudno nežno in plaho ljubeznijo. Prve čase nisem smel pomisliti, da me čaka doma dvoje lepih, ljubečih oči, dvoje belih mehkih rok, ki so me često negovale kakor otroka in vendar pri tem vedno tako skrivnostno trepetale, kakor da se nečesa boje... V njeni ljubezni ni bilo nič silnega in vročega; vsaka njena kretnja, vsak pogled in vsak zdihljaj se mi je zdel kakor odmev neke daljne plahe pesmi, ki je bila tem lepša, čim dalj sem jo poslušal...

Mati je morala že davno opaziti najino skrivnost in ni rekla ničesar, pač pa je naju puščala skupno na izprehode, v gledišče in kamorkoli se je nama zahotelo.

Tako je bilo prvo in drugo leto, potem pa se je zgodil v moji duši prevrat, ki sem se ga skoro prestrašil... K Berti je prihajala pogosto njena prijateljica Otilija, plavalaso dekle z velikimi začudenimi očmi in tako belo poltjo, da sem se bal dotakniti njene bele roke. Govorila sva mnogokrat in tudi v mestu sva se srečavala in napravila ob vsakem svidenju skupno par korakov, potem pa se je to dogajalo bolj in bolj pogosto, da sam nisem vedel, kdaj je zbledela v mojem srcu Bertina slika in se prikradla na njeno mesto Otilija, kar sem ji nekoč tudi povedal. S tisto mojo izpovedjo je bilo njuno prijateljstvo pri kraju, pač pa se je oklenila tem bolj mene, ki sem taval včasih ob njeni strani kakor obsojenec. Otilijo sem ljubil, kakor jo ljubim še danes, ali tudi Berta še ni bila popolnoma pozabljena. Prišli so celo trenotki, ko sem se bal v njeno bližino, kajti zdelo se mi je, da mi bere z obraza mojo nezvestobo. In tudi potem, ko ji je bilo že znano, da jo je onesrečila lastna prijateljica, mi ni omenila nikoli, dokler ji naposled nisem povedal sam. Glej, in to se je zgodilo danes! Vedi vrag, kaj mi je bilo, ali tako nisem mogel več živeti in jutri povem tudi Otiliji, naj hodi srečno pot, mene pa naj pozabi kakor Berta. Tako sem sklenil, kajti obeh ne smem in ne morem ljubiti, mojemu srcu pa sta obe enako ljubi, torej je bolje, da storim tako. Čudno, da sem odlašal tako dolgo.“

Nato je stopil naglo k stojalu, kjer je visel klobuk in površnik, se oblekel in smehljuje prikimal.

„Da, da, tako je. Povedal sem ti površno, pa mislim, da razumeš, kako in kaj je z menoj.“

Zadnje besede je govoril že med vrati in nato sem čul, kako je zdirjal nizdol po stopnicah.

Brez vsake prave misli sem naglo ogrnil tudi jaz svoj površnik in odhitel za njm, ne da bi ga hotel zadrževati, pač iz radovednosti, kam hiti tako pozno v noč. Sicer je zadnje dni prihajal domov često šele proti jutru ves zamišljen, kar pa sem pripisoval vzroku prečute noči. Tistikrat pa se mi je zahotelo, da izvem zopet mogoče kako dogodbo njegovega lahkomišelnega življenja.

Noč je bila precej hladna in jasna, da se je razločno svetila na visokem nebu vsaka najmanjša zvezdica. Ulice so bile že precej prazne, zato sem takoj opazil v dalji pred seboj njegovo slabotno postavo. Hitel je nizdol po ulici z dolgimi, naglimi koraki, da sem mu komaj sledil, potem pa je zavil okrog ogla in baš, ko sem dospel na ovinek tudi jaz, je vstopil v glasno in živahno kavarno. To se mi je zdelo čudno, kajti odkar sva stanovala skupaj, ni po noči nikdar zahajal v kavarno sam, najmanj pa v tisto, ki ni bila ravno na najboljšem glasu. Vendar sem mu sledil, kajti moja radovednost je bila baš zaradi tega tem večja.

Ko sem vstopil, mi je napolnil prsi zatohel zrak, pomešan z izhlapinami različnih pijač. Svetilke pod stropom so se komaj videle iz tobakovega dima, ki se je vlačil kakor prozorna megla nad glavami šumnih gostov. Tam iz nasprotnega kota pa je zakričala nad menoj velika rdeča lisa in šele čez hip, ko so se oči še vse sveže od prijetne hladne noči privadile vročemu in motnemu vzduhu, sem razložil posamezne pestro oblečene tamburašice, ki so se hihitale na nizkem ograjenem odru. Nekateri so se sicer vsiljivo gnetli ob odru, napivali in trkali z vitkimi kozarci, kričali in se smejali med seboj, da je brnelo po ušesih, toda Antona Brodnika nisem opazil med njimi. Počasi in z največjo pozornostjo sem obhodil nekaj miz in prišel napsled godbi za hrbet in bogme, v prav srečen in miren pristan, odkoder sem lahko gledal po vsej kavarni. Pri sosednji mizi je prav tako drugoval z dolgočasno osamljenostjo širokopleč ogromen človek, s ščetinastimi brki in plešo, da se je svit brlečih luči odražal skoro v svetlejših žarkih na temenu njegove glave, nego v svetilkah samih. Sedel je skoro nepremično; le kadar je iztegnil svojo mesnato lopatasto roko po kozarcu in ga počasi nesel k debelim ustnicam, je iztegnil glavo nekoliko naprej, kakor da se boji za vsako kapljico, ki bi spolzela čez rob. Nato se je

nagnil nazaj in po pomenljivem oddihu pogledal na orkester, potem pa se zopet uravnal v svoj prejšnji položaj in sedel nepremično, kakor da se zaveda velike usluge, ki mi jo je napravljajl s svojo prisotnostjo; kajti v slučaju, da bi se preselil ali zašel na kakršenkoli način v mojo bližino tudi Anton Brodник, bi mi služil moj debeli sosed za pomembno in važno barikado. Toda Antona Brodnika nisem zagledal nikjer, dasi sem videl čisto razločno, da je vstopil v kavarno. Tupatam se je pojavil pred menoj nenadoma kak znan obraz, ki sem ga videl mogoče ob enakem času in na enakem kraju; drugače pa so šumeli okrog mene povsem neznani in tuji ljudje, ki so se brigali in zanimali prej za vse drugo nego zame, da sem lahko precej nemoteno razmišljal o čudnem življenju prijatelja Brodnika. V marsičem sem se ž njim sicer strinjal, če sem pomislil, kolikrat so mučili tudi mene najrazličnejši dvomi in najmračnejše misli o vsem, a da bi gledal v svojo bodočnost s tako prazno dušo — tega skoro nisem mogel razumeti. Čemu potem sploh živi in se ukvarja z različnimi pojmi in predsodki — mogoče samo iz radovednosti, kaj vse mu še nakloni to življenje. Pa kaj mu hoče nakloniti, ko bo videl tudi v sreči nesrečo, kakor vidi v lepih Bertinih očeh sam greh in madež . . . Naposled se mi je že vsiljevala temna misel, da mogoče v njegovih možganih ni vse v redu; kajti nekoliko čudaški se mi je zdel že od nekdanj, dasi do tega sklepa še nisem prišel nikoli in skoro da sem se naposled pričel baviti z mislijo, da je mogoče ravno ta večna nezadovoljnost rodila v njegovi duši tisto mračnost, ki ga morda še popolnoma onesreči in uniči. Pa nezadovoljnost je vzbudila vsaj v meni vedno željo po nečem, kar bi me zadovoljilo in tudi drugi so mi trdili, da je nezadovoljnost pravi pogoj in vzrok, da se človek bolj in bolj izpopolnjuje. Z Antonom Brodnikom pa se mi je zdelo, da se godi ravno nasprotno. V njem se volja do priboritve svojega cilja z izkušnjami in spoznanji nikakor ni jačila, pač pa mu omahnila ob prvem razočaranju še tista namišljena vztrajnost, ki jo je sanjal v svojih bledih mislih, a je resnično ni nikoli imel niti poznal. Ali naj bo torej vse le posledica tiste temne vzgoje, ki jo je vžival pri svojem stricu? V štirih letih, ki jih je preživel prost in popolnoma svoboden, bi vendar lahko našel trdno in pravo pot, pa naj si je bila njegova mladost še tako brez vsakega obzorja; toda njemu je menda prirojena ta čudna brezciljnost, za katero nisem našel prave misli, da bi jo popolnoma pojmoval.

Takrat so tamburašice odložile svoje tambure k daljšemu premoru in se razšle po kavarni med goste. Zadnja je zapustila oder

mlada črnolaska z vročimi očmi in se napotila čisto v drugi konec kavarne.

„Marica! Marica!“ so jo klicali od nekaterih miz, a ona se je samo nasmihala in hitela dalje. Tam v kotu pa je sedla v naročje nekemu, ki jo je pozdravil z obema rokama. Ko sem pogledal natančneje, sem spoznal Antona Brodnika.

Takrat me je stisnilo v sencih, kakor da je nekdo izšel iz mojih možgan vse do zadnje misli. In resnično nisem mogel preišljevati ničesar več, vse se mi je zdelo temno in nerazumljivo kakor sanje bolne duše, zato sem odšel naravnost domov.

Anton Brodnik se je vrnil šele zjutraj. Kakor prejšnji večer je obstal sredi sobe in se zamišljeno zagledal v tla. Njegov obraz je bil čudno bled in ko sem ga vprašal, kje je hodil vso noč, se mi je trpko nasmehnil.

„Saj veš, čemu vprašaš! Mar meniš, da te nisem videl, no, in tudi ti si videl vse, na kar si odhitel, kakor da si zagledal bogve kako čudo. Ali ne verjameš, da jo ljubim resnično?“

„Ne.“

„No, seveda, ker je dekle slabše sorte, ampak meni je to vseeno. Čutim, da me je oropala vsake resne in trezne misli in zato je prav nič ne sovražim, ampak kakor sem rekel: ljubim jo in ker jo ljubim, odidem še danes, ker bi je ljubiti ne smel in ker se bojim, da bi zagledal katero, ki bi jo zasenčila, kakor je ona Otilijo in Otilija Berto. Grem, prijatelj, še danes odidem daleč v tujino, kjer me nihče ne pozna in napravim konec, tujec med tujci!“

Jaz mu nisem odgovoril ničesar, ker se mi je zdelo, da govori še vedno kakor v omotici, nato pa se je obrnil in odšel brez vsake nadaljne besede in se ni vrnil nikoli več.

Čez teden dni sem prejel iz tujine pismo, dolgo in žalostno, kakor čisto pred koncem; ampak Anton Brodnik se ni ustrelil, kakor mi je zatrdil, kajti tudi za to je imel premalo vztrajnosti in odločnosti. Morda je pričel živeti drugačno življenje, morda je našel svojo pot — kdo ve, kako bo z listom, ki ga odnese veter na svojih prozornih krilih?! Morda ga ponese v zelene lesove, morda ga vrže v blato ali pa ga dvigne visoko pod oblake.

